

יחנוק המלחות צמח מדברי טפיל בעל שלהבת צהובה (אפריל 2022)

כתבה ערגה אלוני

תקציר: יחנוק סגול *Cistanche violacea* (בעבר חשבו שהוא יחנוק המלחות *Cistanche salsa*) הוא צמח עשבוני רב-שנתי מדברי, הנטפל על שורשי מינים אחרים ממשפחת הסלקיים, בהיותו טפיל הוא אינו מטמיע והטפילות מאפשרת לו לחיות על משאבי מינים החיים בקרבתו. לצמח תפוחת שיבולת הנושאת עשרות פרחים דו-מיניים גדולים ומרשימים בצבע לבן מעוטרים בסגול. הפרחים מואבקים ע"י חרקים, הפרי הלקטט ובו זרעים קטנים רבים הנפוצים ברוח.

יחנוק המלחות בוקע בסדק הקרקע היבשה בערבה
צילמה ערגה אלוני ©

יחנוק המלחות *Cistanche violacea* (שזוהה בעבר כ- *Cistanche salsa*) המשתייך למשפחת העלקתיים, הוא עשבוני רב שנתי טפיל. בקרקע בעומק (10-15 ס"מ) חבוי גבעול מעובה דמוי פקעת (באורך כ-5 ס"מ בקוטר 4 ס"מ) המפתח שורשים שנטפלים אל שורשי מיני צמחים אחרים כמו: **אשל, מלוח קיפח, ימלוח פגום, יפרוק המדבר,**

ואפרורית מצויה שהם הפונדקאים. תופעת הטפילות באה לביטוי כאשר שורש הטפיל חודר לצינורות ההובלה של הפונדקאי וקולט ממנו ישירות מים ומוטמעים. הטפיל עצמו, חסר כלורופיל ואיננו מבצע הטמעה. **היחנוק** חי כל עוד הפונדקאי חי ומובטחים לו מים ומוטמעים.

יחנוק המלחות, מימין: הצמח הטפיל והפונדקאי - אפרורית מצויה, משמאל: מאגר יבש בעין-יהב בו גדלו פרטים רבים שנטפלו גם לאשל.
משמאל צמד תפרחות. צילמה ערנה אלוני ©

באביב מגיח מהקרקע גבעול באורך 10-30 ס"מ, בשרני גלילי לא מסועף וחסר כלורופיל קוטרו 3 ס"מ. בבסיסו מסודרים שרידי עלים מוארכים לבנים שאינם מטמיעים. בהיקפו פרחים דו-מיניים ריחניים, ערוכים בתפרחת שיבולת. כל פרח יושב בחיק חפה מוארכת (1.5-2 ס"מ) שראשה מחודד ושוליה משורטטים גלונים. שתי חפיות קטנות נוספות קבועות על הגביע (פינברון-דותן, דנין 1991). הפרחים רבים בלתי נכונים לכל פרח גביע בן 5 אונות מעוגלות בראשן. הכותרת לבנה מאוחה לצינור מוארך דו-שפתני. צינור הפרח צר בבסיסו ומורחב בקדמתו (אורכו 3 ס"מ), צבעו הלבן מעוטר בכתם סגול בולט המצוי באונות שבקצות הכותרת. במצב של פקע צמודות אונות השפה, חופות זו על זו ומבליטות את הכתם הסגול. בעת הבשלת הפרח מתפשקות לצדדים 5 אונות דומות בגודלן והלוע נפער. בשפה העליונה 2 אונות גלולות אחורנית ובשפה התחתונה 3 אונות במצב דומה. בבסיס הלוע מצויים שני פסי אורך צהובים כמעט מקבילים. תחילתם בתוך צינור הפרח והקצה באונה האמצעית התחתונה. צורתם הנראית כמו שני אבקנים כנראה מושכת חרקים פנימה. אבקנים 4 קבועים על צינור הגביע, 2 קצרים ו2 ארוכים כפופים וקרובים לעלי. עמוד העלי צבעו לבן, צורתו כקשת. הצלקת לבנה דמוית לב נטויה מטה, בולטת בהבשלתה בין שתי האונות בשפה העליונה. השחלה עילית בבסיסה צופנים מפרישי צוף המושכים חרקים ארוכי חדק. הפרי הלקט בן מגורה אחת, הזרעים מעוגלים וקטנים קוטרם כ- 0.5 מ"מ הנפוצים ברוח. לאחר פיזור הזרעים נותר גבעול יבש, אך בקרקע שמור החלק המעובה המתעורר לחיים שנה אח"כ.

יחנוק המלחות, מימין: אבר האגירה ושרידי עלים שאינם מטמיעים על הגבעול. באמצע התפרחת ובבסיסה פרחים בשיא פריחה מעליהם ניצנים ובראשם מקופלות אונות הגביע. משמאל: צינור הפרח בן חמש אונות בחלקו התחתון שני רכסים צהובים מקבילים שנראים כאבקנים. בפרח התחתון בולטת צלקת לבנה של העלי. צילמה ערגה אלוני ©

יחנוק המלחות גדל בתנאים סביבתיים מדבריים באקלים צחיח, באזורים רבים כמות המשקעים הנמוכה מ-40 מ"מ (ממוצע רב-שנתי), הקרקע לרוב חרסיתית דלה בנוטריינטים. גדל בקרינה חלקית או מלאה. הצמח בעיקרו הוא מין צפון-אפריקני הנפוץ במדבר פחות מקרובו **יחנוק המדבר** והא גדל לא רק במלחות. **יחנוק המלחות** הוגדר מחדש (ע"י כריס ת'ורוגוד, בן-נתן ד. פרגמן-ספיר א. 2019) בשם *violacea* C שמו העברי לא שונה. המין הקרוי *Salsa* C הוא יחנוק שאינו גדל בארץ

והוא מאופיין בשעירות רבה על החפים ועל ציר התפרחת (בר נתן, פרגמן-ספיר 2020). **יחנוק המלחות** גדל בצפון אפריקה באלג'יר, צ'אד, מאוריטניה, מרוקו ובמזרח הים התיכון לבנון סוריה עירק, ירדן, א"י, סיני, חצי האי ערב. מצוי בארץ בהר הנגב מערבו ודרומו, מדבר שומרון, מדבר יהודה, בקעת ים-המלח והערבה.

מיני **היחנוק** ברפואה העממית במזרח ידועים כצמחי מרפא ומיחסים להם חשיבות רבה. ברפואה הסינית הם מוכרים בשם Rou Cong-Rong. הצמחים נאספים ע"י האוכלוסייה באזורים הצחיחים בצפון מערב סין ובארצות שכנות ועקב הביקוש הרב נמצאים מיני **היחנוק** בסכנת הכחדה. הצמחים מיובשים או חלוטים טריים, משמשים תרופה כנגד כאבים, בעיות וחולי בכליות, אין אונות, עקרות, עצירות וסניליות (Zhiming et al 2016)) מצמחי **יחנוק** בודדו יותר מ-100 תרכובות הכוללות את החומרים הבאים: שמנים נדיפים, גליקוזידים כמו קמפוזיד 2 ואצטוזיד, (גרנות) פנילתנואידים לא נדיפים (PhGs), אירידואידים, פחמימות. לאירידואידים השפעה מרגיעה על מערכת העצבים. תרכובות אחרות ידועות כאנטי דלקתיות, משפיעים על פעילות הכבד, נוגדות חמצון ואנטי בקטריאלים. (Kartbaevaa et al 2017). את מרבית תשומת הלב משכו הגליקוזידים של פניל אתנואידים, אכינאקוסיד ואקטאוזיד בשל ההשפעות הניירו-פרמקולוגיות המשמעותיות שלהם.

בסוג 16 מינים טפילים מוחלטים.

ספרות

בן-נתן ד. פרגמן-ספיר א. 2020 צמחיית ישראל ברשת [/https://flora.org.il/](https://flora.org.il/)

גרנות י. 2014. צמחי הנגב ברפואה האיסלמית הקדומה וברפואה העממית הבדואית הוצאת אופיר.

פינברון-דותן נ. דנין א. 1991. המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

Flora of china: www.floras.org

Zhiming Li. Huinuan Lin, Long Gu, Jingwen Gao, and Chi-Meng Tzeng
2016. Herba Cistanche (Rou Cong-Rong): One of the Best
Pharmaceutical Gifts of Traditional Chinese Medicine
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov>

Kartbaevaa EB. Donaldb GR. Sakipovaa ZB. Ibragimovaa LN. 2017.

Antinociceptive activity of Cistanche salsa stolons, growing in the Republic
/of Kazakhstan. <https://www.scielo.br>

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: אלוני ע 2022 יחנוק המלחות צמח מדברי טפיל על שורשי צמחים אחרים (אפריל
2022) פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 8.

=====

[יחנוק המלחות צמח מדברי טפיל בעל שלהבת צהובה \(אפריל 2022\)](#)
